Erik Matzen,

Strandgade 84, 2,

1401 – K.

16. september 2026

Boganmeldelse: ”Vejen til og fra Afgrundens Rand – dansk økonomisk politik 1891-2024”, Per Callesen, Djøf Forlag 2026.

Sammensværgelse mod et oplyst dansk folkestyre

Den tidligere afdelingschef for makroøkonomi i Finansministeriet og nationalbankdirektør Per Callesen har efter sin afgang fra disse jobs forsket i dansk økonomis historie, ikke mindst fordi han, som han selv skriver, er nysgerrig på at finde ud af, hvordan dansk samfundsøkonomi ”er blevet, som den er”, og ”hvordan det kunne gå så galt frem til 1982”.

Læsere med blot en beskeden viden om dansk politik og økonomi tænker sikkert straks, at det var dengang Anker Jørgensen var statsminister, og man må ud fra Per Callesens fremstilling tro, at Danmark lige før 1982 var på vej mod afgrunden.

Det er den eneste gang i bogen, at Per Callesen nævner ordet ”afgrund” i forhold til en bestemt tid: ”Udgangspunktet for denne bog var at forstå drivkræfterne bag dansk økonomis vej til ”afgrundens rand” i starten af 1980’erne og den lige så bemærkelsesværdige styrkelse af økonomien igennem de seneste fire årtider”, side 13.

Man skulle ellers ud fra dens titel formode, at Callesen ville give flere eksempler på, at dansk samfundsøkonomi havde kurs mod afgrunden, eller i det mindste lod os vide, hvornår vi bevægede os væk fra afgrundens rand, men det gør han overhovedet ikke, og dermed bliver bogens titel lidt misvisende. I stedet nævner han inden for de seneste 110 år fem perioder, hvor der var ”særlige udfordringer for den økonomiske politik”. Ordet afgrund bruges dog ikke i den forbindelse. Det er uforståeligt.

Som økonomisk journalist på Slotsholmen husker jeg Per Callesen som en meget dygtig økonom og analytiker, og læsningen dengang af den årlige Finansredegørelse, som Per Callesen var chefredaktør af, gjorde os klogere på dansk økonomi.

Blandt de ting, som jeg først vil fremhæve fra bogen, er, at Danmark fra slutningen af 1400-tallet og frem til omkring 1820 var et meget fattigt og stillestående land, og at det først var fra den begyndende spæde industrielle udvikling fra omkring 1820, at der i Danmark begynder at ske noget med BNP-vækst og stigende realløn (s. 339-342). Callesen nævner (s.18 og s. 337), at levestandarden i Danmark i dag er 20 gange så stor som i 1845, 10 gange så stor som i 1901, og 5 gange så stor som i 1948. De tal taler for sig selv.

Forfatteren bruger det meste af bogens tekst på at skildre dansk økonomis historie fra 1891, dog med særlig vægt på tiden efter 1945. Dermed fortsætter han et arbejde, som de tidligere økonomi-professorer Svend Aage Hansen og Erling Olsen begyndte: at vurdere og beskrive Danmarks økonomiske historie.

Et af Callesens mange forskningsresultater er, at danskere med høje indkomster i begyndelsen af 1980'erne kunne opnå en skattefradragsværdi for deres renteudgifter på 73 pct. Derfor udgjorde danskernes fradragsberettigede renteudgifter på den tid 12 pct. af BNP, mens de skattepligtige renteindtægter kun udgjorde godt 3 pct. af BNP. Det var en klar fordel at sætte sig i gæld, hvilket bl.a. udtrykker, at der

foregik en enorm skatteomfordeling til gunst for de højeste indkomster, mens dem med få eller ingen renteindtægter betalte en forholdsvis høj skat (s. 64).

Asymmetri

Callesen nævner asymmetrien i kapitalindkomstbeskatningen, hvor renteindtægter skulle indkomstbeskattes, mens andre kapitalindkomster som pensionsafkast helt var fritaget for skat, og kursgevinster på obligationer ligeså, endda helt frem til midten af 1980'erne (s.168-169).

Et andet forskningsresultat er Callesens oplysning om, at embedsmændene i 20-25 år efter ca. 1950 ikke benyttede økonomiske modeller, risikoberegninger, prognoser og fremskrivninger for at undersøge og vurdere, om den førte økonomiske politik virkede hensigtsmæssigt. Konsekvensen blev, at dansk økonomi frem til 1980'erne fik "stigende økonomiske balanceproblemer". Han spørger sig selv, om det skyldes svagheder i beslutningsgrundlaget, manglende politiske beslutninger eller en kombination af begge, og om det var årsagen til de stigende balanceproblemer frem mod 1982.

Han konstaterer "et begrænset fagøkonomisk arbejde med makroøkonomisk planlægning efter 1950 og frem til midten af 1970'erne". I lange perioder så man sig blind på indkomstpolitik som midlet mod balanceproblemerne, men det var ikke svaret på udfordringen, mener Callesen. Først i slutningen af 1970'erne fik fagøkonomerne rettet fokus mod strukturproblemer på arbejdsmarkedet, den høje strukturelle arbejdsløshed og asymmetrien i kapitalindkomstbeskatningen. Fra anden halvdel af 1980'erne var fagøkonomerne meget bedre klædt på til at skaffe politikerne et langt bedre beslutningsgrundlag, mener Callesen.

Det betød en række reformer under Schlüters regeringer og under Poul Nyrup, bl.a. med den første offentlige fremskrivning af dansk økonomi i 1997 med 2005-planen.

Hvorfor holdt fagøkonomer i ministerierne op med at arbejde seriøst med modeller, risikoberegninger og prognoser, da Anders Foghs VK-regering kom til magten i november 2001? F.eks. om konsekvenserne ved skattestoppets indførelse i 2002, bankernes voldsomt stigende udlån finansieret ved at optage store, korte US-dollarlån i amerikanske investeringsbanker fra 2001, eller indførelsen af afdragsfrie realkreditlån fra slutningen af 2003. Offentligheden fik intet at vide fra Slotsholmen om konsekvenserne af VK-regeringens beslutninger.

Forfatteren giver ikke noget svar på, hvorfor de beregninger ikke blev lavet og gjort offentligt tilgængelige.

Callesen nævner dog, at VK-regeringen fra 2003 førte en ekspansiv økonomisk politik. Der skulle være folketingsvalg senest i 2005. Det resulterede i overophedning af dansk økonomi frem til 2008 på grund af en for lempelig finanspolitik, indførelse af afdragsfrie realkreditlån fra 2003, og fra 2002 VK-regeringens indførelse af en "selvforstærkende ejendomsbeskatning, som bidrog til ekstraordinært store stigninger i boligpriserne". Desuden blev samfundsøkonomien yderligere stimuleret af den liberalisering af finanssektoren, som blev aftalt internationalt, samt af bankernes opbygning af voldsomt stigende indlånsunderskud.

Det resulterede i udbruddet af den specielle danske finanskrise i september 2008. Callesen nævner 8 bank- og finanskriser i Danmark siden 1857, som kunne have fået alvorlige konsekvenser for samfundsøkonomien og tilføjer så: "Der er dog ikke tvivl om, at finanskrisen i 2008 var den mest omfattende og med de største samfundsøkonomiske konsekvenser."

Afgrund

Hvorfor skriver Callesen ikke i sin bog, at Danmark under Fogh havde kurs mod afgrunden? Krisen i samfundet under Finanskrisen 2008 var større end i tiden op til regeringsskiftet i 1982. Anker Jørgensens regeringer vidste godt, hvor slemt det stod til i dansk økonomi og gjorde meget for at forbedre de offentlige finanser. Den kom dog ikke i mål med dens plan, bl.a. fordi Folketingets flertal ikke ville være med til at indføre en afgift på pensionsafkast. Da Schlüter-regeringen kom til i september 1982, indførte den straks afgift på pensionsafkast.

Fogh-regeringen vidste også godt, at det stod slemt til i dansk økonomi i opløbet til finanskrisen i 2008. Den ville dog ikke stramme økonomien, fordi der skulle være folketingsvalg i 2005 og 2007, og fordi Anders Fogh skulle afgå fra regeringen til en international post. Først var det til en post i den kommende EU-Kommission, siden ændret til at blive NATO's nye generalsekretær.

Når en lang række banker i perioden 2007-2012 var meget tæt på at gå konkurs - endda med den største bank, Danske Bank, i spidsen – hvilket ville have den konsekvens, at danskere ikke kunne få deres løn udbetalt, ikke kunne betale deres regninger, ikke hæve kontanter til daglige leveomkostninger. Er vi så ikke på vej mod afgrunden?

Eller når Danmarks fastkurspolitik - som går ud på, at en euro altid skal være 7,46 danske kroner værd - var tæt på at bryde sammen, og Nationalbankens valutakasse nu kun havde begrænsede mængder af US-dollars og euro tilbage i valutakassen til at forsvare kronekursen med, og fordi kronen var udsat for et voldsomt pres på finansmarkedet.

Daværende nationalbankdirektør Nils Bernstein omtalte senere situationen: "Vi kunne bogstaveligt se vores valutareserve vælte ud af vores kasse. Det føltes som at køre i en bil uden bremser."

Har vi så ikke udsigt til afgrunden?

Eller når danske pensionskasser i oktober 2008 var tæt på at måtte starte brandudsalg af værdipapirer, fordi de med den finansielle uro og store kursfald havde svært ved at leve op til Finanstilsynets solvenskrav, og derfor kunne blive tvunget til brandudsalg, hvilket i givet fald ville påføre danske pensionsopsparere og boligejere store tab? Er det så ikke et yderligere tegn på stor fare?

Og hvis det hele i løbet af efteråret 2008 endte i ragnarok, lige før boligejerne i december 2008 skulle have fornyet deres korte realkreditlån med andre korte lån, men nu til en væsentligt højere rente, og mange husejere derfor i givet fald måtte tvangssælge deres bolig eller gå fallit, hvorved de ville lide store økonomiske tab.

Var det så ikke et vidnesbyrd om, at Danmark i efteråret 2008 havde kurs mod afgrunden?

Aktørerne i efteråret 2008 tog i hvert fald situationen yderst alvorligt: bankerne, Nationalbanken, regeringen, pensionsbranchen, realkreditinstitutterne, Folketinget og ATP.

En salgsrepræsentant fra Reuters var på den tid på besøg i en af hovedbankerne, og spurgte en af dealerne, om han havde nogle ønsker til sine computere. ”Ja”, svarede dealeren, ”har du ikke en computer med nogle helt andre tal end dem, jeg nu har stående på min skærm?”

Nu gik det ikke for alvor galt i Danmark, fordi Folketinget i en fart fik vedtaget en statsgaranti til alle danske bankers kreditorer om, at staten om nødvendigt ville betale alle bankers gæld. Nationalbanken mente, at denne statsgaranti var 4.200 mia. kr. værd, og derfor havde staten nu dette beløb i klemme.

Det gik ikke så galt, fordi den amerikanske centralbank, FED, kom Danmarks Nationalbank til undsætning ved at låne den milliarder af US-dollars. Derved kunne danske banker købe eller låne og derfor betale deres kreditorer i USA tilbage til tiden, og undgå bankens konkurs.

Og fordi Den Europæiske Centralbank (ECB) gjorde det samme ved at udlåne store mængder af euro til Danmark.

Og fordi finansminister Lars Løkke Rasmussen i oktober 2008 på gaden tilfældigt mødte ATP’s fondsdirektør Bjarne Graven Larsen og med ham straks indgik en aftale om, at ATP skulle sælge sine tyske statsobligationer i euro, og derpå sælge provenuet i euro på 110 mia. kr. videre til Nationalbanken med dens slunkne valutakasse.

Forkvaklet

Danmark var havnet i denne modbydelige situation i 2008, fordi Anders Fogh Rasmussens VK-regering fra november 2001 og frem til efteråret 2008 med nogle forkvaklede ideer om økonomisk politik havde ført Danmark ind på afgrundens vej. Fra flere sider blev VK-regeringen fra tid til anden advaret mod faren, men det virkede som at slå vand på en gås. VK-regeringen havde sit sikre flertal med Dansk Folkeparti på plads.

Per Callesen skriver i sit forord, at hans fokus i bogen ikke er på, ”hvem der besluttede eller hvad de politiske omstændigheder var på det pågældende tidspunkt. Om de politiske omstændigheder findes en omfattende litteratur. Meget af den er gennemgået som baggrundsviden, men den dimension af udviklingen har andre bedre forudsætninger for at vurdere og formidle.”

Det er for tamt og slapt. Hvorfor skal læserne spises af med den halve historie? Når Callesens udtrykkelige mål er at forebygge og undgå, at en ny stor samfundsøkonomisk krise igen kan opstå, må hele historien vel fortælles sådan, at de dyrekøbte erfaringer ikke hurtigt bliver glemt?

Da Velfærdskommissionen i december 2005 foreslog en skærpet boligbeskatning for at skaffe penge til nedsat indkomstskat, blev formanden Torben M. Andersen straks hældt ned ad brættet med en bemærkning fra Anders Fogh om, at kommissionen var ”politisk tonedøv”, fordi den ville ændre VK-regeringens skattestop.

I 2006 opfordrede Finanstilsynet bankerne til at sætte flere reserver af til tab, fordi de voldsomt stigende boligpriser kunne være ”spekulative” og ikke reelle. Tilsynet advarede dem imod at fortsætte med at låne store mængder af US-dollars med kort tilbagebetalingstid i amerikanske investeringsbanker, selvom danske banker kunne tjene mange penge ved at låne disse midler videre til danskere, der ville have større bil, båd og bolig.

Tilsynet kæmpede forgæves, og bankernes stigende udlån fortsatte til det finansielle sammenbrud indtraf i september 2008. Da var danske bankers indlånsunderskud nået op på 656 mia. kr., og de kunne ikke ved egen kraft betale alle deres dollarlån tilbage til tiden.

Er det ikke tæt på afgrunden?

I september 2006 gik den nye nationalbankdirektør Nils Bernstein ud og anbefalede regeringen en finanspolitisk stramning på 0,6 pct. af BNP, fordi dansk økonomi var overophedet, men blev afvist. Der skulle jo snart være folketingsvalg.

I november 2007 gik Fogh selv ud og sagde i ramme alvor til TV2 News, at de økonomiske lærebøger skulle skrives om, fordi regeringens politik virkede som den skulle, og derfor var kritikken fra bl.a. Nationalbanken og vismændene uberettiget. Fogh vidste bedst.

I marts 2008 blev det for meget for Nils Bernstein. Han gik ud til et pressemøde og meddelte, at VK-regeringen førte en helt forkert politik, fordi den midt i en overophedet økonomi lempede finanspolitikken yderligere.

Få dage før den amerikanske investeringsbank Lehman Brothers gik konkurs i New York den 15. september 2008 og dermed startede den danske finanskrise, gik økonomi- og erhvervsminister Bendt Bendtsen (K) af. Han ville hellere være medlem af EU-parlamentet, som der skulle være valg til i 2009, sagde han.

Året før, i november 2007, trak Thor Pedersen (V) sig fra sin ministerpost. Det skete med følgende afskedsord fra departementschef Christian Kettel Thomsen: ”Thor, du er den minister, der forlader Finansministeriet med de bedste økonomiske nøgletal nogensinde!”

I april 2009 forlod Anders Fogh Rasmussen (V) sin post i Statsministeriet. Han ville hellere være NATO’s næste generalsekretær.

Hans afløser Lars Løkke Rasmussen sagde i marts 2017 om ministerskiftet: ”Jeg havde det held eller uheld at blive statsminister, lige da det sprang (finanskrisen) på min forgængers fantastiske sans for timing.”

Komplot

Per Callesen oplyser i forordet, at han under arbejdet med bogen bl.a. har sparret med Michael Dithmer, Ulrik Nødgaard, Niels Kleis Frederiksen, Mads Kieler, Lars Haagen Pedersen, Steen Lohmann Poulsen, Christian Kettel Thomsen, Jens Thomsen. De sad alle på nøgleposter og betjente Fogh’s VK-regering.

Efter at embedsmænd havde gransket i årsagerne til den alvorlige danske finanskrise, udkom Rangvid-udvalget i 2013 med resultaterne, hvoraf de bl.a. konkluderede, at Danmark som følge af finanskrisen havde lidt et produktionstab til en værdi af 200 mia. kr.

Folketinget begyndte derefter for alvor at afæske regeringen en forklaring på en række forhold. Bl.a. spurgte Enhedslisten ind til samarbejdet mellem Finansministeriet og Nationalbanken omkring udstedelse af 30-årige danske statsobligationer i efteråret 2008 for 87,7 mia. kr., som kostede skatteyderne en samlet renteudgift på 120 mia. kr.

Daværende finansminister Kristian Jensen (V) svarede i 2016 Folketinget, at der i arkivet kun var fundet ét brev, som i øvrigt var ret intetsigende.

Derpå besluttede de politiske statsrevisorer i 2021 at sætte Rigsrevisionen til at lave en undersøgelse. Da disse revisorer mødte op i Finansministeriet og forlangte selv at gennemgå ministeriets arkiv, styk for styk, viste det sig, at der var mange dokumenter med forbindelsen mellem Finansministeriet og Nationalbanken

om de 30-årige statsobligationer. Det afslørede, at Kristian Jensen i sin tid havde afgivet løgnagtige svar til Folketinget.

Da Rigsrevisionens rapport kom i april 2022, indeholdt den en alvorlig kritik af Finansministeriet, hvilket var signalet til mediernes journalister om at gå i gang med at undersøge, hvad der var sket. De opsøgte aktørerne fra dengang under finanskrisen i Finansministeriet, Nationalbanken, bankerne, Finansrådet, Erhvervsministeriet og ATP.

Men nej, ingen af fagøkonomerne og andre embedsmænd fra finanskrisens dage ønskede at udtale sig til pressen - heller ikke de relevante ministre fra dengang.

Berlingske Tidende skrev 9. maj 2022, at avisen forgæves havde ringet rundt til 32 personer for at få dem til at kommentere Rigsrevisionens rapport: "….ingen af departementscheferne, embedsmændene, ATP-folkene eller ansatte i Nationalbanken, der var tæt på beslutningen eller direkte underskrev aftalerne i 2008, som ønsker at udtale sig."

Dog var der to ministre, som i første omgang ikke kom med i de sammensvorne embedsmænds embargo.

Politiken skrev, at avisen havde fået et tilsagn fra Lars Løkke Rasmussen om et interview om sagen. Da avisen gennem en uge via telefon, sms og mail gentagne gange havde forsøgt at få kontakt, meddelte en ansat hos Moderaterne, at Løkke desværre havde for travlt med at forberede sig til partiets årsmøde og ikke kunne afse tid til Politiken i denne sag.

Danmarks Radio nåede dog at få et båndet interview, inden embargoen blev effektiv. Lars Løkke sagde til DR, at han som finansminister i 2008 var stolt af sin indsats, og at han sammen med embedsmændene havde reddet den danske krone. Han erkendte, at der havde været et "svigt i papirerne" til Folketinget.

Den senere finansminister Kristian Jensen udsendte en kort pressemeddelelse straks efter, at Rigsrevisionens rapport var kommet ud. Heri stod: "Jeg har videregivet de oplysninger, jeg har fået af Finansministeriet. Jeg har ikke yderligere kommentarer."

Derpå blev embargoen også effektiv for ham.

Det ligner altså en sammensværgelse mod det oplyste, danske folkestyre. Embedsmænd er omfattet af objektivitetsbegrebet, og er efter min mening nærmest forpligtet til at medvirke til oplysning af den danske befolkning. Derfor er det forkasteligt, at de ikke vil medvirke, når de har særlig samfundsrelevant viden om finanskrisen. Så har vi ikke den høje kvalitet i embedsapparatet, som vi skal have.

Også befolkningen har behov for et højt kvalitetsniveau i dets beslutningsgrundlag.

Af seks mulige stjerner giver jeg Per Callesens bog "Vejen til og fra Afgrundens Rand" tre stjerner.

Erik Matzen